

Die wese, funksie en plek van die universiteit: die siening van J. Chris Coetzee

G.M. Bornman
Dept. Historiese Opvoedkunde
Universiteit van Suid-Afrika
PRETORIA

Abstract

The essential nature, function and place of the university in society is being queried world-wide. This is nothing new, however, and therefore it would be valuable to get a historical perspective on the course of events, before investigating the problem areas.

As an institution for higher education, a university takes its place in the centre of society. Therefore, since society as such periodically experiences change due to a number of different factors, a university too cannot escape change. It is important to bear in mind that every institution is characterised by specific attributes that are fundamental to its being and nature and which distinguish it from other institutions. According to J. Chris Coetzee the university is distinguished from other institutions by its training in the philosophy of the sciences, and also by an emphasis on research and on the practice of the sciences.

By remaining true to these tenets on the one hand, and by, on the other hand, meeting needs within society in a specific manner (for example, by including such needs within its curricula), the university can remain a centre of excellence and, while serving society, remain a true university.

1. Inleiding

In 'n snel veranderende Suid-Afrika gaan die universiteit tans, soos in die vyftiger- en sestigerjare, toenemend gebuk onder 'n gees van verandering: 'n groter mate van demokratisering word vereis; die 'afrikanisering' van sekere bestaande universiteite ter wille van groter relevansie moet plaasvind en daarteenoor is daar die debat oor die handhawing van professionalisme en internasionale standaarde. Alhoewel sommige probleemareas 'n wêreldwye verskynsel is, neem hierdie oproepe hier te lande in intensiteit toe. Indien aanvaar word dat Suid-Afrika 'n Derdewêreldland met Eerstewêreld-ontwikkelingstendense is, is groter begrip en besondere kennis oor 'n wye spektrum nodig. In die lig hiervan behoort opnuut oor die aard en wese van die universiteit besin te word en sou dit tog van waarde

wees as opvoedkundiges, wat verantwoordelik-innoverend dink, hierdie tendens in tydperspektief bestudeer. Besinning is nodig alvorens scenarios aangebied word wat vandag aanvaarbaar en implementeerbaar is en vir die toekoms van waarde kan wees. In dié verband beweer Lategan (1992:7) dat die vraag na die wesensaard van die universiteit eers beantwoord moet word voordat dit moontlik sal wees om antwoorde op kwelvrae te kan gee.

J. Chris Coetzee (1893-1989), denker, wetenskaplike en onderwysman was in sy tyd (die vyftiger- en sestigerjare van hierdie eeu) met dergelike vraagstukke gekonfronteer – vraagstukke waarop hy antwoorde probeer vind het. Sy insigte en riglyne was juis gebaseer op die verloop van die universiteitswese sedert die amptelike ontstaan daarvan in die Middeleeue. Om hierdie rede en omdat dit aan ruimte in 'n artikel vir 'n volledige historiese terugblik ontbreek, gaan hoofsaaklik gekonsentreer word op die bydrae van Coetzee wat betref die wesensaard, die taak en plek van die universiteit in die samelewing.

As opvoedkundige en wetenskaplike het J. Chris Coetzee nie alleen diep spore getrap in feitlik al die dissiplines van die Opvoedkunde nie, maar ook in die onderwysgeskiedenis van Suid-Afrika. In sy professionele lewe het hy volgens Bingle (1978:1-3) steeds gesoek na verdieping en deurgroting van die onderwys in al sy fasette – van die mees fundamentele en die teoretiese tot die mees praktiese. Johannes Christiaan Coetzee is op 8 Maart 1893 op Venterstad, in 'n Christelik-Calvinistiese huisgesin gebore. Hy matrikuleer in 1909, voltooi sy voorgraadse studies ('n B.A. en B.Sc.) in 1912 en behaal 'n onderwysdiploma in 1914. In 1915 tree hy toe tot die praktiese onderwys. Tussen die jare 1921 en 1925 behaal hy onderskeidelik die grade M.A., M.Ed. en D.Phil aan die destydse Universiteit van Suid-Afrika. Vanaf 1925 is hy aangestel as hoogleraar in Opvoedkunde aan die PUK vir CHO en speel hy 'n toonaangewende rol in die onderwys waar hy hom veral beywer het vir CNO-skole. In 1954 is hy aangestel as rektor van die Potchefstroomse Universiteit, 'n betrekking wat hy tot en met sy aftrede in 1963 bekleed het. Die leermeester J. Chris Coetzee het vir talle studente wat later onderwysleiers geword het, opgetree as studieleier en promotor en hy was die outeur van 'n hele aantal boeke en artikels waarvan sommige selfs in die buiteland erkenning geniet het. Vir sy opvoedkundige bydrae is hy vereer met die Stalsprys van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns. Eredoktorsgrade is aan hom toegeken deur die Universiteite van Potchefstroom vir Christelike Hoër Onderwys en Pretoria.

Coetzee se arbeid in die Opvoedkunde is veral gekenmerk deur die rigtinggewende en reformatoriese aard daarvan. Hy het deurgaans tred gehou met die nuutste ontwikkeling op die gebied van die wetenskap, soos byvoorbeeld die Positiwisme, die Pragmatisme en Fenomenologie waarvoor hy diepgrondig besin het, dit geëvalueer het en nuwe perspektiewe gebied het – altyd vanuit sy Calvinistiese

lewens- en wêreldbeskouing. Wat hoër onderwys betref, het Chris Coetzee gedifferensieer tussen die algemene (die sekulêr-humanistiese) en die besondere (die Christelike) aard daarvan. In sy intreerede as rektor het hy die riglyne vir die universiteit, en in meer besonderhede die Christelike universiteit, duidelik verwoord (Coetzee, 1954:193-225).

Verskeie fasette van die Westerse mens se lewe het na die Tweede Wêreldoorlog drasties verander. Die sogenaamde kennisontploffing het plaasgevind, kennis het meer toeganklik geword met behulp van moderne tegnologie, en universiteite moes nuwe studierigtings instel wat bruikbare en relevante inhoude bevat. Die wese van en opvatting oor die universiteit wat midde in die samelewing gestaan het, sou dienooreenkomstig ook moes verander. Toe hy in 1954 as rektor benoem is, het prof. Chris Coetzee dit noodsaaklik geag om as opvoedkundige oor hierdie veranderde omstandighede te besin en standpunt in te neem.

Tydens sy intreerede het Coetzee die aandag gevestig op sommige probleemareas en het hy van daardie geleentheid gebruik gemaak om sy mening te gee oor die wese, funksie en plek van die universiteit en in besonder die Christelike universiteit (Coetzee, 1954:203-224). Dié probleem het hy destyds soos volg geïdentifiseer:

Die ontwikkeling van die toegepaste wetenskap en tegnologie bring 'n verandering in die stof en die metode van die universiteit en dus ook in sy doelstelling. Die toegepaste en tegniese wetenskappe neem al meer die kurrikulum in beslag en eis as hoof funksie die professioneel-tegniese opleiding van die studente. Die hoofdoel word dus prakties, selfs utilities: die wetenskap moet beoefen word vir die bevrediging van die mens se behoeftes ... Die toestroming van die groot massas bring mee 'n minder akademiese kurrikulum, 'n verlaging van die suiwer akademiese standaard ... (1954:210).

Hoewel in die idioom van daardie tyd is dit asof 'n mens Coetzee aan die einde van die twintigste eeu hoor praat, met geringe wysigings soos byvoorbeeld groter relevansie in die Afrikakonteks en 'n toename in omvang en intensiteit.

'n Vraag wat onder andere daardie tyd ontstaan het, was die volgende: moet die universiteit langer 'n uitgesoekte gemeenskap van geleerdes wees (die tradisionele) of moet dit 'n oop gemeenskap vir almal word? Op bogenoemde vraag en ook vele ander het Coetzee in sy besinnende denke antwoorde probeer vind wat vandag nog steeds van waarde kan wees. In die res van die artikel word aandag gegee aan Coetzee se beskouing oor die wese, die funksie en plek van die universiteit in die gemeenskap. Hieruit sal dit duidelik blyk tot watter mate sy riglyne relevant is vir die huidige tydsgewrig.

2. Die wese van die universiteit

Volgens Coetzee (1954:202) kan die wese van die universiteit soos volg saamgevat word:

- * Die universiteit is 'n plek waar gefundeerde en wetenskaplik geformuleerde insig in lewe en wêreld aan die jongmens gebied moet word. Die kennis van die jongmens moet steeds uitgebrei word en orde en sisteem behoort nagestreef te word. In hoofsaak moet dit aan die universiteit gaan om die wetenskap te verstaan.
- * Binne die kader van kennisverwerwing moet gekonsentreer word op insig in die samehang van alle kennis. Die filosofie in die wetenskap, het Coetzee geglo, stel die student in staat om die sin van die lewe en wêreld te verstaan en sy kennis met die waarheid te verbind. Aan die universiteit moet dit dus gaan om die interpretasie van kennis en wetenskap. Die begrip, samehang en eenheid van alle kennis is belangriker as die oordra daarvan (Coetzee, 1954:203-204).
- * Die student moet gelei word tot eie lewenskeuses. Aan die universiteit moet die leermeester die onryp student nog opvoed om 'n eie filosofie te bou. Coetzee (1954:204) het beweer: "Die beste opvoeding wat die student hier kan ontvang, is die voorbeeld van sy leermeester se worsteling met die lewensprobleme."
- * Die universiteit neem deel aan die professionele opleiding, maar mag nie 'n "opleidingskool" word nie. Die student moet gevorm en hoofsaaklik voorberei word vir die "arbeids-, bedryfs- en staatslewe" – 'n voorbereiding in diens van die gemeenskap, in die woorde van Coetzee self (1954:204 en 222).
- * Die universiteit is ook nie 'n "navorsingsinstituut" nie, alhoewel beoefening van die wetenskap, met ander woorde die lewe van bydraes tot die groei van die wetenskap, noodsaaklik is vir onderrig aan dié inrigting. Coetzee (1954:203) het geglo dat die dosent wat net onderrig, 'n essensiële deel van sy taak verwaarloos.
- * Die universiteit is 'n "inrigting van geleerdheid" en behoort naas die doelstellings van onderrig, navorsing, vorming van studente en beroepsvoorbereiding ook verantwoordelik te wees vir kultuuroordrag – die universiteit is "die middelpunt in 'n kultuurvolk se lewe" waaruit leiers op alle kultuurterreine na vore kom (Coetzee, 1954:204).
- * Die universiteit moet 'n verklaarde geestelike grondslag hê. So is die Christelike universiteit wat Coetzee voorgestaan het 'n staatsondersteunde

inrigting vir Christelike hoër onderwys. Omdat die universiteit vir die volkslewe (of/en die nasie) opvoed, moet dit ook 'n nasionale karakter dra.

3. Die funksie van die universiteit

Coetzee het hom destyds vergewis van die "vrysinnige gedagtes" van die Amerikaners, Hutchins en Carmichael. Carmichael het volgens Coetzee (1954:211) in 1949 aangevoer dat die universiteit nie langer net "a reservoir of learning, the outpost of scientific advance or a training station for future leaders" moet wees nie, maar hom moet toespits op die oplossing van fundamentele menslike probleme – 'n "catalytic agent". Die sosiale taak van die universiteit is beklemtoon om die ideaal van relevansie te verwesenlik. Hutchins (1936:118-119), die destydse president van die Universiteit van Chicago, het gepleit dat die universiteit moet terugkeer na sy historiese grondslae. Coetzee het ook kennis geneem van die kritiek wat die Brit, Moberly (1949:309-311) in sy bekende werk *The Crisis in the University* vanuit 'n Christelike ortodokse kant teen die doel, inhoud en metode van die moderne liberale universiteit gehad het. Moberly het gepleit vir die vestiging van 'n Christelike kern binne die moderne universiteit – 'n soort 'vrye' universiteit, terwyl Coetzee 'n volwaardige Christelike universiteit verkies het in plaas van 'n liberaal-humanistiese inrigting, na aanleiding waarvan die Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys tot stand gekom het.

Vir Coetzee (1954:211) was die inhoud van die "Rapport van de Staatscommissie tot Reorganisasie van Hoger Onderwijs" in Nederland in 1949 egter van groter betekenis as eersgenoemde menings. 'n Vierledige funksie van die universiteit is in die verslag uitgespel naamlik:

- * Die ontwikkeling van die wetenskap.
- * Die vorming en opleiding tot wetenskapsbeoefening.
- * Die vorming en opleiding vir maatskaplike betrekkinge.
- * Die geestelike en sedelike vorming van die studente.

In breë trekke stem deskundiges vandag nog saam dat bogenoemde die funksies van hoër onderwys moet wees, maar met bepaalde klemverskuiwings, soos byvoorbeeld dat nie opleiding nie, maar eerder voorbereiding vir beroepe aan die universiteit plaasvind en dat kennis uit navorsing beskikbaar en diensbaar aan die gemeenskap gestel moet word (Van Wijk, 1987:20). (Navorsing behoort selfs doelbewus toegespits te word op gemeenskapsbehoefes.) By die bestudering van Coetzee (1954:212-215) se formulering van die funksies van die universiteit, en in besonder die Christelike universiteit, val dit op dat hy hierdie beginsels onderskryf het en dit op sy kenmerkende wyse van toepassing gemaak het op die Suid-Afrikaanse situasie. Die Christelike universiteit, so het Coetzee geglo, het dieselfde taak as enige ander universiteit, maar met 'n besondere interpretasie

vanuit die Skrif. In hierdie artikel word egter gekonsentreer op beginsels wat vir alle universiteite waar behoort te wees. Volgens Coetzee (1954:212-217) kan die taak van die universiteit in breë trekke soos volg opgesom word:

- * Al die wetenskappe moet onderrig word – "die volle 'artes liberales' en al die 'scientiae'".
- * Die ontwikkeling van die wetenskap moet plaasvind deur eie selfstandige ondersoek en navorsing in 'n poging om deur volgehoue inspanning nader te kom aan die waarheid, of soos hy dit gestel het, "tot die volle som van geleerdheid."
- * Die vorming en voorbereiding van die student tot die selfstandige beoefening van die wetenskappe. Die student moet wanneer hy die universiteit verlaat, die sin en betekenis van gesistematiseerde kennis, gegrond op 'n lewens- en wêreldbeskouing verstaan, al skiet sy kennis en ontwikkeling nog ver te kort.
- * Die vorming en voorbereiding van die student om 'n maatskaplike betrekking te beklee – nie slegs beroepsbekwaamheid nie, maar eerder roepingsbewustheid moet die hoër doel wees. Professionele opleiding mag nie ontaard in blote tegniek nie, maar moet as 'n wetenskap in die praktyk manifesteer.
- * Die student moet voorberei en gevorm word ten opsigte van sy sedelike lewe en 'n saamlewe met ander mense. Lewenswaardes soos plig, redelikheid, goeie trou, goeie gesindheid, matigheid, moed, ordelikheid, wetsgehoorsaamheid, verdraagsaamheid, vryheid en selfbeheersing is gemeenskaplikhede wat die student sy eie moet maak as mens en landsburger.
- * Insig in en waardering vir die eie en ander kulture behoort ook as taak van die universiteit gesien te word. Volgens Coetzee (1954:216) is dit juis die Christelike religie en filosofie wat insig in die kultuur bevorder en die verantwoordelikhedsbesef wek vir sosiale, nasionale en kulturele waardes.
- * Soos die Nederlandse staatskommissie het Coetzee ook gepleit vir 'n *studium generale* – 'n poging om die afsonderlike wetenskappe se onderlinge verwantskap te beklemtoon. Hy identifiseer die behoefte as 'n gemis aan 'n geformuleerde geestelike grondslag wat die funksies van die universiteit saambind. Vergelyk hier die Middeleeuse universiteit waar die *artes liberales* (die kunste) as grondslag en voorbereiding vir die *scientia* gedien het.

4. Die plek van die universiteit in die samelewing

Wanneer oor die plek van die universiteit besin word, gaan dit in die eerste instansie oor die verhouding van die universiteit tot die owerheid en ander onderwysinrigtings en tot die samelewing in die algemeen. Coetzee het dit nader omskryf as die selfstandigheid en onafhanklikheid van die universiteit as instelling

vir hoër onderwys. Sy denke oor die kosmos was ingebed in die Calvinistiese wysbegeerte waar twee grondbeginsels gegeld het, naamlik, soewereiniteit in eie kring en selfstandigheid aan die een kant en universaliteit en afhanklikheid aan die ander kant. Elke 'kring', so ook die universiteit, het sy eie aard en struktuur (selfstandigheid), maar is vervleg met elke ander kring (onderworpenheid) (Coetzee, 1954:217). Coetzee het beklemtoon dat nóg die staat nóg die universiteit aanspraak kan maak op absolute soewereiniteit of outonomie, juis vanweë die onderlinge wisselwerking en vervlegting.

Verder was die staatsondersteunde universiteit vir hom die ideale model. Benevens finansiële ondersteuning behoort die owerheid te sorg vir die handhawing van 'n behoorlike peil van algemene ontwikkeling en van reg en geregtigheid op onderwysgebied – ondersteuning wat die universiteit insluit. Aan die ander kant het die owerheid nie die reg om te beslis oor die beginsels, gees en rigting van die onderwys en opvoeding nie, solank die sedelike bewaar bly en die staat nie bedreig word nie. Hierdie beginsels het ook gegeld ten opsigte van die gemeenskap as 'kring'. Coetzee het besef dat finansiële ondersteuning deur die staat met die jare toeneem en dat toenemende beheer 'n bedreiging vir die selfstandigheid van die universiteit word; daarom beveel hy aan dat beheer hoofsaaklik beperk moet word tot die 'geldelike' administrasie (1954:219). Wat die akademiese aspekte betref, moet die universiteit egter sy vryheid kan behou.

Die universiteit moet die outonomie besit om self te besin en te beslis oor die inhoud van goedgekeurde kursusse (kurrikula), opgestel deur deskundiges. Alleen onder bogenoemde omstandighede kan die universiteit volgens Coetzee, "sy hoogste taak vervul, naamlik die ontwikkeling van die wetenskap deur selfstandige navorsing en skeppende deurdenking" (Coetzee, 1954:219). Waar hervorming ter sprake is, beteken dit dat die staat moet toesien dat deeglike beplanning gedoen word, terwyl die inisiatief van binne die universiteit self moet kom. Hervorming kan slaag mits die universiteit genoegsame selfstandigheid besit, doeltreffende 'rekbaarheid' en 'n diepe verantwoordelikebesef het.

Aangesien die staat nie die gees en rigting van die universiteit mag bepaal nie, is hy volgens Coetzee geroepe om erkenning te verleen aan 'n verskeidenheid binne 'n volksgemeenskap (dit is moontlik dat Coetzee hier ook 'n volkeregemeenskap of nasie bedoel het), wat byvoorbeeld godsdiens en kultuur betref. Daarom kan 'n inrigting byvoorbeeld 'n Christelike karakter kies wat deur die staat gewettig moet word, soos dit die geval met die Potchefstroomse Universiteit was en nog steeds is (Coetzee, 1954:220).

Wat die verhouding van universiteite onderling betref, het Coetzee ook gepleit vir samewerking tussen inrigtings vir hoër onderwys – 'n gedagte wat in die huidige tyd dringend na vore tree. (Vergelyk in hierdie verband die KUH se werksaamhede wat die rol vervul van die inter-universitêre raad soos deur Coetzee voor-

gestel – 'n raad wat aanbevelings maak aan die Minister of Direkteur-generaal van Nasionale Opvoeding.) Coetzee voer aan dat samewerking tussen universiteite selfs so ver gevoer behoort te word as die uitruil van studente, gesamentlike navorsing, proefnemings en gedagtes oor onderrigmetodes en selfs organisatoriese en administratiewe idees (Coetzee, 1954:221).

5. Die maatskaplike waarde van die universiteit

Benewens die wese, taak en plek van die universiteit in die samelewing, het Coetzee (1954:222-224) ook die waarde van so 'n inrigting vir hoër onderwys vir die gemeenskap duidelik verwoord. Die aanslae in die vyftiger- en sestigerjare van hierdie eeu was juis gemik op die verhouding tussen universiteit en die gemeenskap. Hierdie aanslae het die universiteitswese voor 'n krisis geplaas. Vandag is dit weer eens een van die kwelvrae. Coetzee en Stoker het egter daarop gewys dat so 'n 'aanslag' eerder op die sogenaamde neutrale inrigting gemaak word as op die inrigting wat op Skriftuurlike grondslag staan en in 'n Calvinistiese lewens- en wêreldbeskouing gewortel is (Stoker, 1969:19). Daar is tot die slot som gekom dat sodra die eenheid van geestesrigting aan 'n onderwysinrigting ontbreek, die eenheid van die wetenskap ook nie tot sy reg kan kom nie.

Coetzee het die maatskaplike waarde van die universiteit drieledig gesien: as die draer van die wetenskaplike element in die kultuurlewe; as inrigting wat die samelewing voorsien van wetenskaplik gevormde werkkragte en leiers, en as instansie wat vormende kragte op geestelike en sedelike gebied kan uitoefen (Coetzee, 1954:222). Die universiteit moet steeds die arbeids- en bedryfswese – ook wat studie-inhoude betref – in aanmerking neem; die universiteit moet mense vir die volkslewe en die staatslewe opvoed en voorberei en die brandpunt wees vir staatkundige denke. Vraagstukke van die landspolitiek moet op 'n wetenskaplike, rustige en prinsipiële wyse bestudeer word.

Alhoewel Coetzee hom beywer het vir Christelik-nasionale onderwys (wat hoofsaaklik gedui het op die blanke Afrikaanssprekendes), het hy altyd ruimte gelaat vir andersdenkendes en ander kulture en sou dit nie vergesog wees om te beweer dat hy in die huidige landsomstandighede ook erkenning sou verleen het aan die bevordering van ander nasionale kulture binne die Suider-Afrikaanse etniese verskeidenheid nie. In 1958 reeds het Coetzee se getuienis deel uitgemaak van die "Minderheidsverslag van die Kommissie insake die Wetsontwerp op Afsonderlike Universiteitsopleiding" (1958:70) – getuienis wat hy gelewer het in sy persoonlike hoedanigheid en as opvoedkundige. Coetzee was van mening dat daar geen regverdiging vir die skeiding van rasse en kulture op universiteitspeil kan wees nie. Vir hom was die toelatingsvereistes beperk tot die akademiese (verstandelike) standaard. As toelating tot die Christelike universiteit, geld die akademiese en Christelike lewens- en wêreldbeskouing.

Gaan 'n mens die lang geskiedenis van die universiteit – ongeveer agt eeue na, moet daar met Coetzee en Stoker (1969:16) saamgestem word dat die taak van die universiteit met die tydsges verandering en dat elke tydsgewrig eis dat die universiteit naas die doel om waarlik universiteit te wees (die fundamentele), ook moet probeer voldoen aan die eise van die samelewing van daardie spesifieke tyd. Daarom word daar voortdurend oor die aard, wese en funksie besin, enersyds om vas te stel of dit nog die besondere instelling is wat dit behoort te wees (wat dui op die wese) en andersyds of dit nog daarin slaag om die gemeenskap te dien waarvan dit 'n instelling is (wat dui op die aard). ('n Dergelike onderskeid tussen die konsepte *aard* en *wese*, word deur prof. Theo van Wijk, gewese rektor van Unisa, getref (1987:25).) In 1954 was indringende ondersoek oor die universiteitswese nodig, omdat verandering op daardie tydstip gedreig het om die fundamentele aan te tas. Suid-Afrika het toe ook 'n tydperk van politieke, ekonomiese en maatskaplike veranderinge ondergaan (op die oog af minder ingrypend as in die negentigerjare). Die universiteit wat midde in die samelewing staan, het so-doende in die spervuur beland.

6. Samevatting en gevolgtrekking

6.1 Algemeen

In die huidige tyd kan wel gevra word of verandering en innoverende denke nie weer besig is om nie alleen die wese nie, maar ook die fundamentele taak van die universiteit, wat betref onderrig en navorsing, te bedreig. Ook word gevra of dit hoegenaamd belangrik is dat die fundamentele behou moet word. Naas die eise van demokratisering en relevansie, laat die omvang van onderrigbehoefte aan die een kant, en geldelike beperkings aan die ander kant, selfs die vraag ontstaan of die navorsingsfunksie nie grootliks aan instansies soos die WNNR en RGN oorgelaat moet word nie.

Prof. Flip Smit, rektor van die Universiteit van Pretoria het egter in 1988 en onlangs by herhaling 'n pleidooi gelewer dat universiteite moet terugkeer na hulle taak van fundamentele onderrig en basiese navorsing. Kursusse wat oorwegend afgestem is op die aanleer van tegnieke moet uitgefaseer word en by teknikons aangebied word. Universiteite se rol moet voortaan eerder wees om heropleiding aan alumni te verskaf (RGN, 1992a:15).

Die gewese Minister van Nasionale Opvoeding, mnr. Louis Pienaar se mening is dat onderrig deur navorsing ondersteun moet word om te verseker dat studente die nuutste en beste kennis ontvang. Ook is hy van mening dat navorsing verseker dat die universiteit sy plek behou as instelling wat soeker na die waarheid is. Navorsing met sy wetenskaplike denk- en werkwyse is noodsaaklik vir universitêre onderrig om kritiese en onafhanklike denke te kweek (Pienaar, 1991:5-

10). Die vraag ontstaan of voortreflike onderrig en doelgerigte navorsing nie ook die beste gemeenskapsdiens is wat die universiteit kan lewer nie.

Ter wille van perspektief, verheldering van insig en ter staving van huidige scenarios, word op die betekenis van slegs enkele aspekte van J. Chris Coetzee se denkarbeid betreffende die universiteit gefokus.

6.2 Die betekenis van die siening van J. Chris Coetzee

6.2.1 Kennis en wetenskap

Die universiteit behoort steeds, soos Coetzee geglo het, die plek te wees waarheen die student kom vir gefundeerde en wetenskaplik geformuleerde insig in die lewe en wêreld. Die universiteit behoort met ander woorde 'n plek te wees waar daar gesoek word na die sin en betekenis van kennis. Die filosofie van die wetenskap gee vir die student insig, sodat hy die verworwe kennis met die 'waarheid' kan verbind. Daarom is die wese van die universiteit geleë in die filosofiese – om die student deur onderrig en selfstandige ondersoek (navorsing) tot 'n wetenskaplike formulering van 'n samehangende, doeltreffende en gefundeerde wetenskaps- en lewensfilosofie te bring. Die onderrig van die filosofie van die wetenskap onderskei die universiteit van alle ander onderwysinstansies.

6.2.2 Dosent en student

In die lig van bogenoemde word 'n groot verantwoordelikheid geplaas op die dosente en mentore:

- * Doeltreffende (goeie) hoër onderwys is volgens Coetzee wanneer die dosent die student lei op die weg van die vorming en ontwikkeling van 'n eie lewens- en wêreldbeskouing. Die student het die reg om nie alleen te hoor wat die hoogleraar (in die woorde van Coetzee) weet nie, maar ook wat en hoe hy dink. Die student moet beseef dat die dosent se denke die produk is van ernstige en langdurige besinning oor lewe en wêreld. Die dosent mag geen propagandis wees nie, "maar 'n beskeie en tog besliste denker ... 'n voorbeeld van ootmoed en van rypheid" (Coetzee, 1954:204). Hiervolgens word ruimte geskep vir die student vir 'n oop soeke na insig en kennis oor die werklikheid; vir die unieke bydrae van die individu en vir verdraagsaamheid teenoor insigte en visies van andersdenkendes. Sodoende kan die ideaal van akademiese vryheid met verantwoordelikheid gedien word.
- * Verder is 'n akademiese gesagsverhouding tussen dosent (as kundige) en student (as onkundige) soos Coetzee dit gesien het, te alle tye onontbeerlik vir geslaagde onderrig en navorsing. Lategan (1992:8) is van mening dat akademiese gesag nie van buite deur drukgroepe, verpolitiserings of gelyk-

beregting van stemme bepaal kan word nie, omdat akademiese gesag afhanklik is van "vakkundige wetenskaplike geleerdheid". Chris Coetzee se model vir die hoogleraar sou binne hierdie raamwerk geplaas kan word.

- * Wanneer prakties oor die grondvrae van lewe en wêreld onderrig word, is dit onmoontlik om 'n neutrale standpunt in te neem. Om 'n neutrale standpunt in te neem, is volgens Coetzee om wel 'n standpunt in te neem weg van die Christelike of enige ander religieë. Hiervolgens kan die Christelike ouer en geleerde byvoorbeeld nooit tevrede wees met die liberale of nie-Christelike instelling nie. Dié standpunt bring egter ook die missieformulering van die universiteit in gedrang, waar die gevaar van ideologiese motiewe 'n rol kan speel (vgl. Lategan, 1992:8). Die eerlikheid waarmee Coetzee sy standpunt verantwoord het, onthef hom van die blaam tot gebruikmaking van ideologiese logika in sy doelformulering van die ware universiteit.

6.2.3 Onderlinge samewerking tussen universiteite

Een van die ideale van Coetzee was dat universiteite landwyd op 'n kollegiale wyse moet funksioneer, omdat hoër onderwys soos hy dit gesien het, 'n gesamentlike taak van die verskillende universiteite is. Hy beveel daarom 'n inter-universitêre adviserende raad aan om as skakel tussen universiteite te dien. Op daardie tydstip het die Komitee van Visekanseliers, soos gewettig in *Die Wet op Suid-Afrikaanse Universiteite* van 1916 en wat in 1955 vervang is deur die huidige KUH, reeds bestaan. Die doelwit van die raad wat Coetzee aanbeveel het, was onder meer om die samewerking tussen inrigtings vir hoër onderwys doeltreffend en ekonomies te maak. Samewerking vereis volgens Coetzee die verdeling van arbeid, die bepaling van elkeen se plek en taak wat betref onderrig, sosiale sorg en nasorg van studente, gesamentlike navorsing, proefnemings om die beste onderrigmetodes en navorsing te implementeer en suksesvolle bestuurskomponente en -style. Indien hierdie ideaal van Coetzee ten volle geïmplementeer word, behoort sy waarskuwing teen kompetisie tussen universiteite wat 'teenwerking en bekamping' in die hand kan werk, ter harte geneem te word. Alhoewel daar in die huidige bedeling tekens is van inter-universitêre samewerking wat byvoorbeeld inligtingsdienste en bepaalde navorsingsprojekte betref, kan navorsing met die oog op die verbetering van onderrig moontlik ook op die agenda geplaas word.

Na aanleiding van Coetzee se visie op die skakeling tussen fakulteite en departemente aan 'n universiteit, het die PU vir CHO sedert die sestigerjare 'n kursus, die sogenaamde *studium generale* (wat 'n paar naamsveranderinge ondergaan het) vir die baccalaureusgraad ingestel met die doel om studente insig in die samehang van die wetenskappe te gee. Tydens 'n simposium aangebied deur die RGN "Putting the Case for the Humanities" (Jan. 1992), is opnuut klem gelê op die be-

langriktheid van inter- en multidisiplinêre kontak aan universiteite tussen die natuur-, bestuurs- en geesteswetenskappe – 'n gedagte wat by Coetzee swaar ge-weeg het.

6.2.4 Die demokratisering van die universiteit

Die bewering van Coetzee dat die demokratisering van die universiteit onder meer 'n minder akademiese kurrikulum en 'n verlaging van suiwer akademiese standaarde tot gevolg kan hê, kan teenswoordig dien as waarskuwing. Die ge-vaar bestaan vandag nog dat die 'suiwer liberale doelstelling' wat eie is aan die tradisionele universiteit en die universiteit, onderskei van byvoorbeeld die techni-kon, moontlik deur 'n meer 'utilistiese' doelstelling vervang kan word. So 'n klemverskuiwing kan onder andere aanleiding gee tot die volgende:

- * Die opvoedende taak van die universiteit en die ontwikkeling van die wetenskap, wat as die fundamentele van hoër onderwys gereken word, kan in die gedrang kom.
- * Professionele opleiding kan ontaard in blote tegniek in plaas daarvan om tot 'n wetenskap en praktyk te ontwikkel.
- * Toelatingsvereistes kan gaandeweg 'n groter opgaaf word – 'n probleem waarvoor ernstig besin sal moet word.

Coetzee het soos Stoker geglo dat die universiteit met die tyd moet tred hou, maar bygevoeg dat die wese van die universiteit nie aangetas mag word nie. Daarvol-gens kan slegs in 'n bepaalde sin met die demokratisering van die universiteit vrede gemaak word. Indien, as 'n demokratiseringshandeling van die universiteit aanvaar word dat gelyke geleenthede as toegang tot die akademie geld, sal maat-reëls getref moet word om byvoorbeeld akademies agtergeblewe studente toela-tingsgereed te maak. Verskeie moontlikhede is al in die RSA hieroor geopper, byvoorbeeld 'n interimuniversiteit (Lategan, 1992:8), 'n oorbruggingskollege of die implementering van oorgangskursusse binne bepaalde studiepakkette, geëva-lueer volgens 'n besondere kredietstelsel wat aan studente die geleentheid bied om volgens eie tempo te vorder. 'n Ander moontlikheid is die skep van 'nie-akademiese' inrigtings met verlaagde toelatingsvereistes waar eerder opleiding en nie navorsing plaasvind nie, maar waar ook grade toegeken word (die sg. Poli-technics). Coetzee het byvoorbeeld die stigting van 'n inrigting, soos die Hoër Tegniese Skool in Delft (Nederland), voorgestaan, waar op tegniese gebied ook akademiese werk gedoen word (Coetzee, 1950:7).

Deur die implementering van bogenoemde maatreëls behoort die verlaging van standaarde voorkom te word. Gegraduateerdes sal op die lang termyn tog nie te-vrede wees met kwalifikasies waarvan standaarde onder verdenking is nie.

7. Slotopmerking

Die samelewing van die negentigerjare vereis 'n dinamiese en akkomoderende stelsel van onderwysvoorsiening om te voldoen aan die behoeftes van al die mense. Daarom word ook van die universiteit verwag om sy spreekwoordelike deure oop te maak en buite om sy tradisionele funksie op te tree. Die missie en doelstellings van die universiteit sal noodwendig daardeur geraak word. In hierdie verband waarsku Lategan (1992:8) dat diegene wat gemoeid is met missieformulering bedag sal moet wees op ideologiese logika ('n magsformasie), in watter gedaante ook al. Groepsdruk vanuit die gemeenskap, wat tot 'n groot mate verantwoordelik is vir die krisis in die universiteitswese, mag nie die enigste rede tot hervorming wees nie.

Die universiteit het sedert sy ontstaan in die Middeleeue en daarna, wel bevredigende gemeenskapsdiens gelewer en tot 'n groot mate aan samelewingsbehoefte voldoen, juis omdat hy ware universiteit was (Lategan, 1992:7). Vir J. Chris Coetzee was dit 'n voldonge feit, selfs toe hierdie kwelvrae in die vroeë vyftigerjare opgeduik het. Hy het hom in sy filosofie en as leermeester by uitstek nie aan die sogenaamde 'ivoortoringmentaliteit' skuldig gemaak nie. Daarvoor was hy te gerig op die praktiese en die toepassingskomponent van alle onderwys. (Vergelyk byvoorbeeld Luthuli (1988:410-413), wat Coetzee gehuldig het omdat Coetzee juis die opvoedingsteorie by die praktyk uitgebring het.) Miskien moet die vraag, wat die universiteit vandag soveel anders maak, eers beantwoord word, alvorens hervorm kan word. Solank eietydse 'nuwe' probleme net sinvol ondervang word met behulp van al die kundigheid tot beplanners se beskikking, en daar terselfdertyd gewaak word oor die fundamentele, kan die universiteit ware universiteit bly wees – 'n sentrum van uitnemendheid ter wille van die gemeenskap.

Bibliografie

- BINGLE, H.J.J. red. 1978. *Besinning en verantwoording: Opvoeding, onderwys en opvoedkunde in die Republiek van Suid-Afrika van die laaste kwart van die twintigste eeu onder die vergrootglas, (COVSA)*. Durban : Butterworth.
- COETZEE, J.C. 1950. Op en aan: demokrasie en onderwys. *Die Onderwysblad*, 610: 5-7.
- COETZEE, J.C. 1954. Die Christelike universiteit. *Koers*, 21 (5):193-225.
- HUTCHINS, R.M. 1936. *The Higher Learning in America*. New Haven : Yale University Press.
- LATEGAN, L.O.K. 1992. Binnekant die setel van geleerdheid. *Roeping en Riglyne*, 40(1):7-8.
- LUTHULI, P.C. 1988. The Pathfinders in Education with Special Reference to Prof. J.C. Coetzee. *Fokus 2000*, 16:405-413.
- MINDERHEIDSVERSLAG van die Kommissie insake die Wetsontwerp op Afsonderlike Universiteitsonderrig, 1958:70.
- SUID-AFRIKA (UNIE). 1958. Volksraad. Minderheidsverslag van die Kommissie insake die Wetsontwerp op Afsonderlike Universiteitsopleiding. p. 70.

Die wese, funksie en plek van die universiteit: die siening van J. Chris Coetzee

---

- MOBERLY, W. 1949. *The Crisis in the University*. London : S.C.M. Press.
- PIENAAR, L. 1991. Hoë universiteitstandaarde die strew. *RSA Beleidoorsig*, 4(6):4-15.
- RGN. 1992a. Navorsing vir die toekoms. *Bulletin*, 4(1):14-16.
- RGN. 1992b. Symposium: Putting the Case for the Humanities. *Afrika 2001*, 1(2):67-71.
- STOKER, H.G. 1969. Beginsels en metodes in die wetenskap. Potchefstroom : Pro Rege.
- VAN WIJK, T.H. 1987. Voëlvlug oor die opset en ontwikkeling van die Suid-Afrikaanse universiteit. (*In Venster op die Universiteit*. Potchefstroom : IRS. p. 16-26.)